

AZƏRBAYCAN TARİXÇİLƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ ŞƏXSİ BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİLƏR

Azərbaycan tarixşünaslığının bibliografik informasiya təminatı sistemində şəxsi bibliografik göstəricilərin də özünəməxsus yeri və əhəmiyyəti var. Bu tip vəsaitlər tarixçilərin bütün elmi fəaliyyəti, həmçinin onlar haqqında yazılmış sənədlər barəsində bibliografik məlumat verməklə yanaşı ümumilikdə tarix elmi üzrə geniş axtarış imkanlarına malik olurlar. Hər bir tarixçi öz sahəsinin elmi potensialıdır və onun qələmindən çıxan əsərlər tarix elmi üzrə informasiya ehtiyacının ödənilməsi üçün lazım olan sənədlərin bir tərkib hissəsidir. Beləliklə bu sahə üzrə çap olunmuş şəxsi bibliografik vəsaitlərin məcmusu tarixçilərin, həmçinin bu sahə ilə maraqlanan bütün oxucuların informasiya tələbatının ödənilməsinə müsbət təsir göstərə bilər.

Müxtəlif illərdə Azərbaycanın bir çox tanınmış, görkəmli tarixçiləri haqqında bibliografik göstəricilər nəşr etdirilmişdir. Keçmiş Sovet dövründə çap olunmuş Ə.Sumbatzadə (1967,1979), M.Qaziyev (1969), Z.Bünyadova(1988) həsr olunmuş şəxsi bibliografik vəsaitləri qeyd edə bilərik.

Müstəqillik illərində də bu cür şəxsi bibliografik göstəricilərin əhəmiyyəti nəzərə alınmış və onların nəşri davam etdirilmişdir. Bəhs etdiyimiz bu dövrdə Z.Bünyadov, M.İsmayılov, Y.Mahmudov, C.Quliyev, Q.Bayramov, A.Abbasov haqqında şəxsi bibliografik vəsaitlər çap olunmuşdur. Bu məqalədə həmin şəxsi bibliografik göstəricilərdən bəhs olunması nəzərdə tutulur.

Azərbaycan tarixşünaslığının inkişafında, xüsusilə bir çox tarixi problemlərin qədim mənbələr əsasında öyrə-

nilməsində müstəsna xidmətləri olan akademik Ziya Musa oğlu Bünyadova iki biblioqrafik vəsait tərtib edilmişdir. Birinci vəsait 1994-cü ildə «Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasında AMEA-nın Mərkəzi Elmi kitabxanası tərəfindən çap olunmuşdur (7). Bu biblioqrafik göstərici Z.Bünyadov haqqında 1988-ci ildə nəşr edilmiş ilk biblioqrafik vəsaitin təkmilləşdirilmiş variantıdır. Ç.N.Əhmədova tərəfindən tərtib edilmiş biblioqrafik göstəriciyə alimin 1953-1994-cü illər arasında Azərbaycan, rus, özbək, türk və Avropa dillərində nəşr olunmuş kitab, məcmuə, elmi konfrans, simpozium materialları, dövrü mətbuat məqalələri ilə yanaşı yazdığı və kitabları haqqında dərc edilmiş rəyləri barəsində biblioqrafik məlumat daxil edilmişdir.

347 sənədin biblioqrafik təsvirinin verildiyi bu biblioqrafik göstəricidə materiallar xronoloji qaydada «Əsərlərinin biblioqrafiyası», «Rəyləri», «Əsərləri və özü haqqında» adlı 3 bölmədə qruplaşdırılmışdır. Redaktə etdiyi əsərlər isə əlifba qaydası ilə düzülmüşdür. Bu biblioqrafik göstəricinin 1988-ci il nəşrindən əsas fərqi ondadır ki, burada özünün yazdığı və kitabları haqqında dərc edilmiş rəylər barəsində də biblioqrafik informasiya verilir. İlk nəşrdən fərqli olaraq burada alimin rəhbərlik etdiyi dissertasiyalar barəsində biblioqrafik məlumatın verilməməsi göstəricinin əsas çatışmayan cəhətidir.

Müasir dövrdə Azərbaycan tarixşünaslığında bir çox problemlər yenidən tədqiq edilir, araşdırılır və bu sahə üzrə çoxlu sayda elmi əsərlər yaranır. Tarixi faktların, hadisələrin düzgün, obyektiv şəkildə işıqlandırıldığı bu sənədlər haqqında məhz şəxsi biblioqrafik vəsaitlər vasitəsilə də məlumat almaq mümkündür. Beləki, yuxarıda qeyd etdik ki, bu tip vəsaitlər ümumilikdə tarix elmi sahəsində geniş axtarış imkanı verir. Haqqında bəhs olunan biblioqrafik göstəricidən tariximizə dair qiymətli məlumatlar verən akademik T.Salmanın «Tarixnamə», S.M.Əfəndinin «Tarixi Selaniki» kitabları, «Nərimanov

haqqında naməlum sənəd», «Azərbaycan Demokratik Respublikası», «Xalqımızın tarixi haqqında düşüncələr», «Tarix yenidən yazılmalıdır» məqalələri barəsində biblioqrafik informasiya almaq olar.

Biblioqrafik göstəricinin sonuna ondan istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə əsərlərinin və haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi əlavə edilmişdir.

Akademik Z.Bünyadov haqqında daha bir biblioqrafik göstərici 2004-cü ildə «Nurlan» nəşriyyatında çap olunmuşdur (8). AMEA-nın akad. Z.Bünyadov adına Şərqsünəşliq İnstitutu tərəfindən hazırlanmış göstəricinin tərtibçisi Z.T.Qurbanovadır. Bu biblioqrafik vəsait alimə həsr olunmuş əvvəlki iki göstəricidən tərtibatı baxımından olduqca fərqlənir. Buraya 2003-cü ilədək nəşr olunmuş 1085 sənəd haqqında biblioqrafik məlumat daxil edilmişdir. Biblioqrafik vəsaitin əvvəlində f.e.d., prof. G.Baxşəliyeva və t.e.n. F.Əsədova tərəfindən yazılmış «Ziya Musa oğlu Bünyadov» başlıqlı məqalədə akademikinin həyat və fəaliyyəti geniş şəkildə işıqlandırılmışdır. Biblioqrafik göstərici iki hissədən ibarətdir. «Əsərlərinin biblioqrafiyası» adlı I hissədə 701 sənəd haqqında biblioqrafik məlumat verilir. Burada alimin 1953-1999-cu illərdə çapdan çıxmış əsərlərinin biblioqrafik təsviri xronoloji prinsip üzrə sistemləşdirilmişdir. Eyni zamanda il ərzində çap edilmiş əsərlər, həm də nəşr dilinə uyğun olaraq əlifba sırası ilə Azərbaycan, rus, Avropa və Şərq dillərində əks olunmuşdur. Həmçinin illər daxilində materiallar monoqrafiya, məqalə, tərcümə, elmi redaktələri ardıcılıqla ilə verilmişdir. Sənədlərin bu cür sistemləşdirilməsi Z.Bünyadovun yaradıcılıq yolunu, onun həyatının keşməkeşləri ilə əlaqədar izləməyə imkan verir və alimin yaradıcılıq üslubunun, tərzinin inkişafını, onun nə vaxt, hansı mövzuya, janra üstünlük verdiyini nümayiş etdirir. Hər hansı nəşrə rəy isə həsr olunduğu işin adı ilə göstərilmişdir. Əsərlərinin adları onun nəşr edildiyi dildə, ərəb və fars dillərində olanlar isə transkripsiya ilə verilmişdir.

Biblioqrafik göstəricinin II hissəsi alimin müasirlərinin onun və əsərlərinin haqqında yazdıqları məqalələri, rəyləri əhatə edir. Burada 1942-2003-cü illərdə çap olunmuş 384 sənədin biblioqrafik təsviri oxucuların nəzərinə çatdırılır. Biblioqrafik vəsaitin sonunda verilmiş köməkçi aparat ondan istifadəni xeyli asanlaşdırır. Əvvəlcə Z.Bünyadovun azərbaycan və rus dillərində olan əsərlərinin, daha sonra «avropa və şərq dillərində» başlığı ilə ərəb, ingilis, tatar, türk, özbək, ukrayna, fransız dillərində olan əsərlərinin əlifba göstəricisi təqdim olunmuşdur. Bu hissədə eyni zamanda alimin məqalələrinin və tərcümələrinin də əlifba göstəricisi ayrıca verilmişdir. Biblioqrafik göstərici Z.Bünyadovun fəaliyyəti ilə maraqlananlar, həmçinin tariximizi tədqiq edən tarixşünaslarımız üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Beləki burada barəsində biblioqrafik məlumat verilən akademik tərcümə etdiyi «İrəvan əyalətinin icmal dəftəri», «Moisey Kalankatuklu. Albaniya tarixi», «Nizaməddin Şami. Zəfərnamə», «Mehmet Solakzade. Tarix» və s. əsərlər bu baxımdan çox maraqlıdır.

«Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasında şəxsi biblioqrafik göstəricilərdən biri tarix elmləri doktoru, professor Mahmud Əlabbas oğlu İsmayılova həsr edilmişdir. Bu biblioqrafik göstərici 1993-cü ildə nəşr olunmuşdur. H.Ə.Zülalovanın hazırladığı bu göstərici tarixçinin 1946-1991-ci illər arasında azərbaycan, rus, dillərində nəşr edilən kitab, məcmuə, elmi sessiya, simpozium, konfrans materialları, həmçinin məqalələrin biblioqrafik təsvirini əks etdirir. Burada t.e.n. H.Həsənov tərəfindən yazılmış oçerkdən M.İsmayılovun elmi, pedaqoji və ictimai fəaliyyəti ilə bağlı geniş məlumat almaq olur. Biblioqrafik vəsaitə daxil edilmiş materialların hamısı – əsərləri, redaktə etdiyi əsərlər, elmi rəhbərlik etdiyi dissertasiyalar, eləcə də haqqında yazılmış sənədlər barəsində biblioqrafik məlumat dil prinsipinə əsaslanaraq xronoloji qaydada daxilən əlifba prinsipinə riayət edilməklə sistemləşdirilmişdir. Bu göstəricidə xrono-

loji çərçivə 1946-1991-ci illəri əhatə etsə də vəsaitin mətni çapa hazırlanan vaxt -1992-ci ildə alimin nəşr olunmuş əsərlərinin də biblioqrafik təsviri sonda ayrıca əks olunmuşdur (5).

Vəsaitdə «Azərbaycan xalqının yaranması», «Qarabağ tarixini saxtalaşdırmaqda davam edirlər», «Azərbaycan xanlıqları: tariximizin açılmamış səhifələri» və s. alimin bir çox aktual tarixi problemlərə həsr edilmiş məqalələri haqqında biblioqrafik məlumat verilir.

Biblioqrafik göstərici sonda üç yardımçı göstərici – əsərlərinin, müştərək müəlliflərin və haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi ilə tamamlanır.

Digər bir şəxsi biblioqrafik göstərici tarix elmləri doktoru, professor Yaqub Mikayıl oğlu Mahmudova həsr edilmiş və 1998-ci ildə «Altay» nəşriyyatında çap olunmuşdur. Üç hissədən ibarət olan biblioqrafik göstəricinin I hissəsi «Yaqub Mikayıl oğlu Mahmudov» adlanır. Buraya alimin həyat və fəaliyyətinin əsas məqamlarının xronologiyası daxil edilmişdir. «Həyatından sətirələr» adlı məqalədən isə Y.Mahmudovun həyat və fəaliyyəti ilə bağlı geniş informasiya almaq mümkündür. «Əsərlərinin biblioqrafiyası» adlı II hissə bir neçə yarım bölməyə ayrılır. Burada tarixçinin elmi tədqiqat əsərləri; elmi – publisistik məqalələri; dərslikləri, dərs vəsaitləri, tədris-metodik nəşrləri; məruzə, çıxış, elmi-pedaqoji ezamiyə və səfərləri; rəy, yazı və çıxışları ilə bağlı sənədlərin biblioqrafik təsviri ayrıca yarım bölmələrdə qruplaşdırılmışdır. Ümumilikdə vəsaitə daxil edilmiş 366 adda sənəd haqqında biblioqrafik məlumat xronoloji prinsip əsasında verilmişdir. Kitabın III hissəsi «Əlifba göstəricisi» adlanır ki, burada Y.Mahmudovun əsərləri, iştirak etdiyi elmi konfranslar və beynəlxalq simpoziumlar haqqında materiallar əlifba sırası ilə göstərilmişdir. Biblioqrafik vəsaitdə alimin «Başibələli tariximiz», «Tariximiz, taleyimiz», «Tarix həqiqəti öyrənməlidir» və s. məqalələri barəsində ve-

rilmiş bibliografik məlumat onun əhəmiyyətini daha da artırır (6).

Tarix elmləri doktoru, professor Cəmil Bahadır oğlu Quliyev haqqında şəxsi bibliografik göstərici «Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasında 1999-cu ildə çap edilmişdir. Tərtibçiləri Ç.Əhmədova və A.H.Orucova olan bibliografik vəsait alimin 1953-1998-ci illərdə Azərbaycan və rus dillərində nəşr edilmiş monoqrafiya, kitab, kitabça, dövrü mətbuatda və ayrı-ayrı məcmuələrdə çap olunmuş məqalələrinin bibliografik təsvirini əhatə edir. Kitabın əvvəlində tarixçi haqqında Azərbaycan dili ilə yanaşı rus və ingilis dillərində qısa öçerkin verilməsi çox diqqətəlayiqdir. Burada həmçinin ayrı-ayrı bölmələrdən alimin əsərləri, redaktə etdiyi kitablar, elmi rəhbəri və məsləhətçisi olduğu dissertasiyaları, həyatı və ictimai fəaliyyəti ilə bağlı sənədlər haqqında bibliografik məlumat almaq olur. Bibliografik vəsaitin tərtibində əhəmiyyətli cəhətlərdən biri burada «Elmi əsərlərinin bibliografiyası» bölməsində «Publistika» başlığı ilə məqalələrin ayrıca verilməsidir. Məhz bu cəhət oxucuların axtarış prosesini asanlaşdırır. Vəsait sonda alimin əsərlərinin və müştərək müəlliflərin əlifba göstəricisi ilə təmin edilmişdir (2).

Tarixçilərimizə həsr olunmuş daha bir şəxsi bibliografik vəsait tarix elmləri doktoru, professor Qurban Məmməd oğlu Bayramov haqqındadır. Bu vəsait 2004-cü ildə «Bakı Universiteti nəşriyyatı»nda nəşr edilmişdir. T.e.n., dos. K.Şükürovun tərtibçisi olduğu göstəricidə ümumilikdə 168 sənədin bibliografik təsviri sistemləşdirilmişdir. Alimin həyat və yaradıcılığını əks etdirən məqalədən sonra ayrı-ayrı yarımbölmələrdə onun əsərləri; onlar haqqında rəy; rəhbərlik etdiyi dissertasiyalar; redaktə etdiyi əsərlər; rəsmi opponenti olduğu dissertasiya işləri; rəy verdiyi əsərlər barəsində bibliografik məlumat verilir. Sonda əsərlərinin əlifba göstəricisi əks etdirilmişdir ki, burada bir sıra nöqsanlar vardır. Belə ki, alimin əlifba sırası ilə təqdim

olunmuş əsərlərinin qarşısında nə əsərin kitabdakı sıra nömrəsi, nə də əks olunduğu səhifə göstərilməmişdir. Həmçinin Azərbaycan və rus dilində olan sənədlərin bibliografik təsviri qarışıq göstərilib ki, bu da vəsaitdən istifadəni çətinləşdirir (4).

«Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri» seriyasında çap olunmuş daha bir şəxsi bibliografik vəsait AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru, professor Arif Akim oğlu Abbasova həsr edilmişdir. 2005-ci ildə nəşr edilmiş vəsait tarixçinin 1965-2005 - ci illərdə Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə nəşr edilmiş monoqrafiya, məcmuə, elmi sessiya materiallarını və dövrü mətbuatda dərc edilmiş məqalələri barədə bibliografik informasiyanı əhatə edir. Bundan əvvəl haqqında məlumat verdiyimiz bibliografik göstəricilərin hamısında olduğu kimi burada da ilk növbədə alimin həyatı, elmi və ictimai fəaliyyətinin əsas tarixlərinin xronologiyası verilmişdir. Daha sonra A.Abbasovun elmi, ictimai, siyasi fəaliyyətini işıqlandıran Azərbaycan, rus və ingilis dillərində qısa öçerk təqdim olunmuşdur.

Materiallar dörd bölmədə – «Əsərlərinin bibliografiyası», «Redaktə işi», «Dissertantlara elmi rəhbərlik və məsləhətçi», «Həyat, yaradıcılığı və əsərləri haqqında ədəbiyyat» bölmələrində qruplaşdırılmışdır. Vəsaitə daxil edilmiş bütün sənədlər illər üzrə sistemləşdirilmişdir. Bibliografik göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq üçün sonda verilmiş «Müştərək müəlliflərin», «Haqqında yazan müəlliflərin» əlifba göstəricisindən sonra bir neçə tanınmış alimin A.Abbasovla bağlı xatirələri də əks etdirilmişdir (1).

Tarixçilərimizə həsr edilmiş şəxsi bibliografik göstəricilərin nəşrində görüldüyü kimi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi kitabxanasının xidmətləri böyükdür. Kitabxananın internetdə olan www.csl-az.com saytında apardığım axtarış nəticəsində məlum oldu ki, kitabxana tarixçi alimlərdən AMEA-nın akademiki Teymur Əmiraslan oğlu Bünyadov və akademiyanın müxbir üzvü

Məşədixanım Sədulla qızı Nemətovanın şəxsi biblioqrafik vəsaitlərini tərtib edib nəşrə vermişdir (9).

Tarixçi alimlərimizə həsr edilmiş biblioqrafik göstəricilərin əhəmiyyətini nəzərə alaraq onların tərtibinə, eyni zamanda dövrün tələblərinə uyğun olaraq bu vəsaitlərin internetdə əks etdirilməsi məsələsinə də xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Arif Abbasov: *Biblioqrafiya/AMEA Mərkəzi Elmi kitabxanası*. -B.: Nafta-Press, 2005.-88s.
2. Cəmil Bahadır oğlu Quliyev: *Biblioqrafiya /tərt.ed.: A.H.Orucova*. -B.: Elm, 1999.-90s.
3. Əliyev Z.H. *Ümumi biblioqrafiyaşünashq: dərs vəsaiti*. -B., 2001.-145s.
4. Qurban Bayramov: *Biblioqrafiya*. -B., 2004.-46s.
5. M.Ə.İsmayilov: *Biblioqrafiya/ tərt. ed.: H.Ə.Zülova*. -B.: Elm, 1994.-61s
6. Yaqub Mahmudov: *Biblioqrafiya/ tərtibçilər: N.B.Məmmədova və b.* -B.: Altay, 1998.-91s.
7. Ziya Bünyadov: *Biblioqrafiya/ tərt. ed.: Ç. N. Əhmədova*. -B.: Elm, 1994.-61s.
8. Ziya Musa oğlu Bünyadov: *Biblioqrafiya*. -B.: Nurlan, 2004.-124s.
9. www.csl-az.com

Amina Mamedova

ПЕРСОНАЛЬНЫЕ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ УКАЗАТЕЛИ ПОСВЯЩЕННЫЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКИМ ИСТОРИКАМ

РЕЗЮМЕ

Персональные библиографические указатели занимают важное место в системе библиографического обеспечения Азербайджанского историографии.

В данной статье анализированы ряд библиографических указателей, посвященные известным ученым – историкам, которые изданы в годы независимости республики.